

V. És una criaturada

«Un se'n va per un motiu. El diu. Et dona l'oportunitat de respondre. Un no se'n va així com així. No, és una criaturada.»

MARCEL PROUST

La seva carta de comiat de dinou paraules, Ruya l'havia escrita amb el bolígraf verd que Galip exigia que estigués sempre a la vora del telèfon. Com que no era allà i Galip no el va trobar, tot i que va buscar-lo per tot el pis, va pensar que Ruya havia redactat aquella carta just abans d'anar-se'n de casa. Després d'escriure-la, devia haver-se ficat el bolígraf dins la bossa de mà, al darrer moment, pensant que potser li faria falta. Perquè la grossa estilogràfica que emprava amb plaer cada vegada que decidia escriure a algú —cosa que li passava molt rarament— una carta tota acurada (una carta que, d'altra banda, no acabava mai, que no ficava mai dins un sobre, i que, fins i tot si feia tot això, no tirava mai a la bústia), l'estilogràfica era al seu lloc, al calaix de la còmoda del dormitori. Després, Galip va dedicar un munt de temps, diverses vegades, a buscar la llibreta de la qual Ruya havia arrencat un full per escriure-li aquella carta. A diferents hores de la nit, en va comparar el paper amb el de les llibretes que va treure del vell armari, d'allà on, seguint el consell de Gelal, ella s'havia creat un petit museu del seu passat: el seu quadern d'aritmètica de l'escola primària, on el preu d'una dotzena d'ous es calculava tenint en compte que anaven a sis piastres la peça; el seu quadern d'oracions, deures de la classe de religió, amb creus gammades i la caricatura d'aquell professor tan guenyo a les últimes pàgines; un quadern de literatura, als marges del qual hi havia models de fal·dilles, els noms d'algunes estrelles del cinema mundial, d'esportistes famosos o de cantants de música pop (amb una nota: «Per a

l'examen: ens poden posar una pregunta sobre *Husn-u Ask*»). Després d'un últim intent, després de totes les recerques que havia efectuat, i que havien resultat decebedores, als diferents calaixos, al fons de les capses que desvetllaven les mateixes associacions d'idees sense cap èxit, sota el llit i fins dins les butxaques dels vestits de Ruya, que feien tots la mateixa olor, com per convèncer Galip que res no havia canviat, just després de la pregària matinal, la seva mirada va fixar-se novament en el vell armari, i la mà que va allargar a l'atzar va anar a parar sobre la llibreta de la qual havia estat arrencat el paper de la carta. Ja l'havia fullejada, aquella llibreta, però no havia prestat atenció als dibuixos i les notes que hi havia («El nostre exèrcit va donar el cop d'estat del 27 de maig perquè el poder estava destruint els nostres boscos», «El sac de l'hidra s'assembla al gerro blau del bufet de l'àvia»). Just al mig de la llibreta, havia estat arrencada una pàgina amb despietada precipitació. Un detall que, com tots els més mínims indicis que va aplegar al llarg de la nit, no va desvetllar en ell sinó vagues associacions d'idees i observacions sense importància, que es tombaven les unes rere les altres, com una renclera de fitxes de dòmino.

Associacions d'idees: molts anys abans, quan Ruya i ell anaven a la mateixa classe, encara que en pupitres diferents, la professora d'història, aquella que era tan lletja i que ells suportaven pacientment burlant-se'n, de cop i volta exclamava:

—Agafeu paper i ploma!

En el silenci provocat pel terror d'un examen que la classe no s'esperava, la professora no podia suportar el soroll dels fulls que ells arrencaven de les seves llibretes.

—No estripeu les llibretes! Vull fulls d'exercici! Fulls d'exercici! —criava amb veu de falset—. Qui estripa les llibretes de la nació, qui malgasta, no és un bon turc, és un bastard i tindrà un zero! I complia la seva amenaça.

Un petit indici: en el silenci de la nit, insolentment trencat pel soroll de la nevera, el motor de la qual es posava a fer rum-rum a intervals imprevisibles, al fons de tot de l'armari que estava posant de cap per avall per enèsima vegada hi va descobrir una novel·la policíaca, una traducció, darrere d'un parell de sabates de color verd petroli i tacons alts que Ruya no s'havia emportat. No

s'hi va interessar pas tot d'una, ja que hi havia centenars de novel·les negres per tota la casa, però les seves mans, que des de la vigília s'havien habituat a escorcollar tot allò que trobaven al fons dels armaris i els calaixos, van fullejar maquinalment aquell llibre de coberta negra, decorada amb una òliba d'ulls grossos i cruels, i hi va trobar una foto d'un home ben plantat nu. Comparant instintivament el sexe de l'home amb el seu, va pensar: «Devia retallar-ho d'una revista comprada a ca l'Aladí.»

Una altra associació d'idees: Ruya sabia molt bé que Galip no tocava mai les novel·les policíiques, que li semblaven insuportables. Es negava a perdre el temps en un univers factici, en el qual els anglesos eren terriblement anglesos —i els rics, realment rics—, i on tots els subjectes i objectes, inclosos el culpable i les víctimes, es transformaven en indicis, o s'hi veien obligats per l'autor, de manera que els resultava impossible ser ells mateixos. («Ajuda a passar l'estona, ves!», replicava Ruya sense parar de rosegant les avellanes o els pistatxos que s'havia comprat a ca l'Aladí, igual que les novel·les negres.) I Galip havia sostingut que l'única novel·la policíica llegible seria aquella l'autor mateix de la qual ignorés el nom de l'assassí. Així, els personatges i les coses ja no estarien obligats a ocultar-se darrere una disfressa de falsos indicis, de falses pistes, per voluntat de l'autor, que està al corrent de tot; podrien fer en el llibre un paper que imités allò que eren a la vida real, i deixarien de ser fantasmes imaginats per l'escriptor. Però Ruya, molt més bona lectora de novel·les que el seu marit, li havia preguntat com es posarien límits a l'abundància de detalls. Perquè, a la novel·la policíica, cada detall tenia una finalitat precisa.

Detalls: abans d'anar-se'n de casa, Ruya havia ruixat profusament els banys, la cuina i el passadís amb un d'aquells productes les etiquetes dels quals representen un escarabat enorme o tres petites cuques per terroritzar el consumidor. (L'olor persistia.) Havia encès l'aparell que anomenaven *chauffe-bain* (per distracció, sens dubte, ja que el dijous era el dia que tot l'edifici disposava d'aigua calenta); havia donat una ullada al *Milliyet* (estava rebregat) i havia començat a omplir algunes caselles dels mots encreuats amb el bolígraf verd que després s'havia endut: mausoleu, interstici, lluna, malestar, divisió, rami, misteri, escolta. Ha-

via esmorzat (te, formatge fresc, pa). No havia rentat els plats. S'havia fumats dos cigarrets al dormitori i quatre al saló. Només s'havia emportat uns quants vestits d'hivern, una part dels seus productes de maquillatge (que acusava de fer-li malbé el cutis), les sabatilles, les últimes novel·les que tenia a mig llegir, el clauer buit que li portava bona sort, deia, i que penjava de l'agafador del seu necesser, el collar de perles (la seva única joia) i el raspall per als cabells, amb un mirallet al dors. I s'havia posat l'abric, que tenia el mateix color que els seus cabells. Sens dubte ho havia ficat tot dins la vella maleta, de mida mitjana, que havia manllevat al seu pare (l'oncle Melih havia portat aquella maleta del Magrib) per si de cas la necessitaven per fer un viatge que no havien arribat a fer mai. Havia tancat la majoria dels armaris (d'un cop de peu) i els calaixos, havia desat al seu lloc tots els objectes que tenia escampats pertot i havia redactat la carta de comiat, d'una tirada, sense experimentar ni la més mínima vacil·lació, ja que no hi havia ni un sol esborrany als cendrers o a la galleda de les escombraries.

Potser era inexacte qualificar aquella carta de carta de comiat. Ruya no especificava pas que tornaria, però tampoc no deia que no tornaria mai. Potser era la casa, i no pas Galip, el que abandonava. Era més aviat una mena de complicitat, el que proposava a Galip en poques paraules: «Fes-t'ho com vulguis, però no en diguis res als meus pares!». Una complicitat que ell havia acceptat tot d'una i que no era pas desagradable, ja que ella no l'acusava obertament d'haver provocat la seva partida, i a més es tractava d'una complicitat entre tots dos. La promesa que li feia a canvi estava concentrada en tres paraules: «Tindràs notícies meves.» Aquell vespre, però, no en va tenir cap.

Els conductes de l'aigua i els tubs dels radiadors van deixar anar tota mena de gemecs, roncs i sospirs durant tota la nit. Va nevar a intervals. El venedor de suc de mill fermentat només va passar un cop. Galip va contemplar durant hores la firma, en tinta verda, de Ruya. Dins la casa, els objectes i les ombres van canviar d'aspecte: la casa va esdevenir una altra casa. «Ja fa tres anys que aquest llum del sostre sembla una aranya!», va pensar, estranyat, Galip. Va mirar de dormir, amb l'esperança de tenir un somni agradable, però no ho va aconseguir. I al llarg de tota la nit, a in-

tervals regulars, va repetir les recerques ja fetes (havia mirat bé dins la caixa del fons de l'armari rober? Sí, és clar que ho havia fet, sens dubte, o potser no, no, no, segurament no, i llavors havia de començar de nou). Enmig d'aquelles recerques sense esperança, tot d'un plegat es quedava aturat sostenint la sivella d'un vell cinturó de Ruya que li portava un munt de records o l'estoig d'unes ulleres fosques perdudes des de feia molt de temps, i llavors comprenia que tots aquells esforços eren vans (que poc creïbles que eren, aquells detectius de les novel·les!; que optimista que era, l'autor que xiuxiuejava els indicis necessaris a l'orella del seu heroi!), tornava a deixar l'objecte que tenia entre els dits al mateix lloc on l'havia trobat, amb la cura i la prudència de l'investigador que fa l'inventari d'un museu; tot seguit les cames el duïen a la cuina, amb el pas inconscient del somnàmbul; obria la nevera, escorcollava l'interior sense agafar res, i després tornava a instal·lar-se a la seva butaca preferida, al saló, i esperava que arribés el moment de tornar a repetir una vegada més el mateix ritual.

I durant tota aquella nit en què se sentia tan sol, abandonat, en aquella butaca des d'on, al llarg dels seus tres anys de matrimoni, havia contemplat Ruya asseguda davant seu, sumida en la lectura de les seves novel·les negres, impacient, nerviosa, balancejant les cames, estirant-se els cabells, amollant de tant en tant un profund sospir, a Galip el va obsessionar constantment una sola cosa: no era pas la imatge de la noia amb qui anava a l'escola, quan la veia asseguda en una pastisseria o en una granja, on unes cuques intrèpides i indiferents es passejaven per damunt les taules, en companyia de nois el llavi superior dels quals s'havia recobert de pèl moixí molt abans que el d'ell, i que també havien començat a fumar força abans que ell; ni tampoc la d'aquella que havia sorprès tres anys més tard, un dissabte a la tarda que ell havia pujat al pis d'ells («He vingut per veure si tindrien etiquetes blaves.»), maquillant-se davant del tocador de la seva mare, que ella feia trontollar balancejant nerviosament la cama, tot llançant cops d'ull al seu rellotge; no eren pas les impressions desvetllades pel sentiment de desfeta, de solitud i de nul·litat (tinc la cara asimètrica, sóc desmaniyotat, sóc massa apocat, parlo amb dificultat!) que l'havia envaït quan, tres anys encara més tard, s'havia assabentat del casament —un casament que no era pas només polític— de

Ruya, pàl·lida i pansida —que, d'altra banda, ell ja no veia mai— amb un jove apassionat per la política, força coratjós i disposat a qualsevol sacrifici, segons es deia en el seu entorn, que en aquella època ja publicava, i firmant-les, les seves primeres «anàlisis polítiques» a la revista *L'Alba del Treball*. L'única cosa que va obsessionar Galip durant tota aquella nit va ser, acompanyada de la sensació que havia desaprofitat una ocasió, un interludi o tota una part de la seva vida, la imatge de la llum de la botiga de l'Aladí caient sobre la vorera blanca de neu.

Un any i mig després que Ruya i els seus pares s'instal·lessin a l'últim pis, quan ells dos anaven a l'escola elemental —era un divendres, al caient de la nit, i els arribava la remor dels cotxes i els tramvies de la plaça de Nixantaixí— havien inventat un nou joc, que havien anomenat «he desaparegut», una mescla de les regles del «passadís secret» i de «no he vist res». Ara l'un ara l'altre, anaven a amagar-se en un racó dels pisos dels avis o dels oncles: es tractava de la «desaparició», un joc molt simple que exigia paciència i imaginació als participants, ja que no estava permès fer llum a les habitacions fosques i no fixava cap límit de temps ni de lloc. Quan li havia tocat el torn de «desaparèixer», Galip s'havia enfilat (primer sobre els braços, i després sobre el respall, d'una butaca) fins a dalt de l'armari del dormitori de l'àvia, aquell amagatall que li havia cridat l'atenció dos dies abans, en un rampell de creativitat. Convençut que Ruya no l'hi trobaria mai, s'havia imaginat les reaccions de la seva cosina en la fosca; s'havia posat al seu lloc per tal de comprendre fins a quin punt Ruya se sentia trista per la seva desaparició. Segurament plorava; segurament estava cansada d'estar sola; al pis de baix, en una habitació fosca, Ruya devia implorar-li que sortís del seu amagatall, amb la veu plorinyosa. Més tard, després d'una espera que havia semblat tan llarga com l'eternitat a l'infant que era aleshores, dominat per la impaciència i sense confessar-se que ell mateix se sentia vençut per aquella impaciència, Galip havia saltat daltabaix de l'armari i, adaptant de mica en mica la mirada a les clarors pàl·lides del pis, havia anat a buscar Ruya. Després de córrer d'un pis a l'altre, pres d'un estrany sentiment d'irrealitat i de derrota, a la fi havia anat a preguntar a l'àvia.

—Però si estàs tot cobert de pols! —havia dit ella—. On t'havies ficat? T'han buscat pertot arreu!

I l'avi havia afegit:

—Ha vingut en Gelal. Han anat a la botiga de l'Aladí, la Ruya i ell.

Galip havia corregut tot d'una cap a la finestra, que tenia el vidre fred, blau marí, fosc. Nevava: una neu feixuga, melancòlica, que invitava a sortir. Projectada des de la tenda de l'Aladí, que es veia al lluny, entre les juguines, les revistes il·lustrades, les pilotes, els io-ios, els tancs i les botelles de tots colors, una llum que tenia la mateixa pal·lidesa que la cara de Ruya es reflectia a penes sobre la blancor de la neu atapeïda que cobria la vorera.

Tot al llarg de la nit, cada cop que recordava aquella imatge de vint-i-quatre anys enrere, va sentir la mateixa impaciència que aleshores, aquella mena de neguit que a un li agafa davant un cassó de llet que es vessa. On havia anat a parar, doncs, el bocinet de vida que havia deixat escapar? De l'altra habitació li arribava el tic-tac incessant i burleta del rellotge que havia portat de casa de la tia Halé i havia penjat amb pressa i diligència a la paret del seu «niu d'amor», els primers dies després de casar-se, amb la intenció de revifar els seus records d'infància i totes les llegendes de la seva vida en comú d'antany, i que havia esgranat l'eternitat durant anys al passadís dels avis. En el curs dels seus tres anys de matrimoni, havia estat Ruya, i no pas Galip, a qui sempre havia semblat preocupar la possibilitat de deixar escapar les alegries i els plaers d'una altra vida, desconeguda, que se situava en algun lloc, no se sabia on.

Galip se n'anava a treballar al matí i tornava a casa al vespre, topan amb els colzes i els peus anònims dels viatgers d'expressió taciturna i impersonal que tornaven a casa seva amb els autobusos o els taxis col·lectius. Durant el dia, telefonava dos o tres cops a casa, inventant cada vegada nous pretextos, que suscitaven les burles de Ruya, i al vespre, una vegada havia tornat a la tebior de la llar, sense equivocar-se gaire en les seves deduccions, simplement observant el nombre i la marca de les llosques amuntegades als cendrers, la disposició dels mobles, l'aparició d'algun objecte nou i fins el color de la cara de la seva dona, endevinava què havia fet Ruya aquell dia. Quan, en un moment de felicitat intensa (cosa que era excepcional) o de sospites portades a l'extrem, imitant els marits de les pel·lícules occidentals —tal com el dia abans havia decidit que ho faria—, preguntava a Ruya sense embuts què

havia fet durant tot el dia a casa, tots dos se sentien una mica incòmodes en aquell terreny, relliscós i vague, que cap pel·lícula, ni oriental ni occidental, no descriu sincerament. No havia estat fins després de casar-se que Galip havia descobert l'existència d'una part secreta, misteriosa, plena d'escapatòries, en la vida de l'ésser anònim que les classificacions burocràtiques i les estadístiques qualifiquen de «mestressa de casa» (aquella criatura envoltada de fills i detergents a la qual Galip no havia pogut assimilar mai Ruya).

Ho sabia molt bé: ben igual que la part desconeguda i incomprendible que s'amagava al fons de la memòria de Ruya, aquell jardí ple de plantes misterioses i flors aterridores li havia estat sempre vedat. Aquella zona prohibida constituïa l'objecte i el blanc de totes les publicitats de sabons i detergents, de fotonovel·les, de notícies d'actualitat extreteres de les revistes estrangeres, de la major part dels programes de ràdio i dels suplementos en colors dels diaris, però seguia sent igualment secreta, igualment misteriosa, enllà de tot i de tothom. Quan, per exemple, empès per un vague instint, ell es preguntava per què i com les tisoires de tallar paper havien anat a parar al costat del plat d'aram, damunt del radiador, o bé quan, en el transcurs d'una passejada dominical, tots dos es trobaven una amiga que Ruya encara veia molt sovint, ell ho sabia, però que ell feia anys que no havia vist, Galip se sentia de cop i volta agafat de sorpresa, com si descobrís un indici que menés a aquell territori secret, un signe misteriós que n'hagués sorgit; tan desemparat com els membres d'una secta molt estesa, però obligada a mantenir-se en la clandestinitat, que es troben bruscament confrontats amb els secrets que el grup ja no pot guardar més temps. I el que resultava més terrorífic era el fet que el misteri (ben igual que els secrets de la secta prohibida) que envolta la criatura abstracta anomenada «dona sense professió» s'observava en totes les dones: es comportaven com si no tinguessin ni secret ni ritual ni pecat ni alegria ni història per compartir, i a més semblava que actuaven amb tota franquesa i no pas amb el desig de dissimular res. Aquell domini reservat era alhora atraient i repel·lent; recordava aquells secrets tan gelosament guardats pels eunucs del palau imperial. Com que tothom en coneixia l'existència, potser no era més terrorífic que un malson banal, ja

que no havia estat mai descrit ni qualificat, per bé que hagués passat d'una generació a una altra, des de feia segles, sempre tan estrany; aquell misteri era deplorable, perquè no havia estat mai una font d'orgull, de confiança o de victòria. De vegades Galip pensava que allò era una mena de maledicció, com aquelles que persegueixen durant segles tots els membres d'una família; però, com que havia vist sovint moltes dones tornar-hi absolutament de grat en deixar de treballar de cop i volta perquè es casaven o perquè havien tingut un fill, o per altres obscurs motius, intuïa que els misteris de la secta presentaven molts atractius; de fet, fins i tot en aquelles dones que, per escapar-se d'aquella maledicció, decidides a esdevenir algú altre, havien aconseguit posar-se a treballar, Galip hi detectava vel·leïtats de tornar a les cerimònies secretes, als moments encisadors que havien deixat enrere, a aquell territori fosc i sedós que ell no comprendria mai. Quan Ruya li reia sorollosament, cosa que el sorprenia fins i tot a ell mateix, l'acudit idiota o el joc de mots dubtós que ell acabava de fer, o bé quan acollia amb el mateix bon humor la mà maldestra que ell li passava pel bosc dels cabells de color d'esquirol, en aquells instants d'acostament semblants a un somni que es donen en una parella, quan tota la resta desapareix, el passat i el present, les revistes il·lustrades i els ritus que aquestes ensenyen, de vegades a Galip li venien ganes de fer preguntes a la seva dona sobre aquella zona misteriosa, al marge de tots els lleixius, de totes les rentades de plats, de les novel·les policíiques i les passejades (el metge els havia dit que no tindrien mai fills i Ruya no havia expressat mai el desig de trobar una feina); es moria de ganes de preguntar-li què havia fet aquell dia a casa, a tal o tal hora exactament, però la distància que els separaria després d'una pregunta semblant esdevindria tan espantosa, i la informació que perseguia aquella pregunta era tan aliena als mots que ells empraven en el seu vocabulari comú, que no podria fer-la mai, i es limitava a observar Ruya, arraulida entre els seus braços, amb una mirada inexpressiva.

—Tornes a tenir la mirada buida! —li deia ella llavors—. Estàs blanc com el paper de fumar! —li deia també, reprenent la fórmula que la mare de Galip emprava amb ell quan era petit.

La pregària del matí va ressonar, i Galip es va endormiscar un momentet a la seva butaca. Va somiar: els peixos japonesos es ba-

lancejaven amb lentitud dins una peixera plena d'un líquid del mateix color verd que el del bolígraf; es tractava d'una confusió entre Ruya, Galip i Vassif, i després comprenien que el sordmut era Galip, i no pas Vassif, però allò no els amoïnava gaire: de tota manera, a la fi tot s'arranjaria, i ben aviat.

Galip es va despertar, es va instal·lar davant de la taula i va buscar un full de paper, tal com suposava que ho havia fet Ruya dinou o vint hores abans. Com que no en va trobar cap —igual que Ruya—, es va posar a anotar al revers de la carta de comiat els noms de persones o de llocs que li havien vingut a la memòria en el transcurs de la nit. En va resultar una llista que semblava interminable, cosa que el va empipar, ja que li va fer la impressió que imitava els herois de les novel·les policíiques. Els antics enamorats de Ruya, les seves companyes d'escola més «pistonudes», alguns amics dels quals de vegades ella esmentava els noms, els seus antics camarades polítics, els seus amics comuns, als quals Galip havia decidit no dir res abans de trobar Ruya: totes aquelles paraules semblaven picar l'ullet maliciosament al detectiu aficionat en què s'havia convertit, o saludar-lo amb un gest alegre; li comunicaven falsos indicis amb les corbes i els bucles de les vocals i les consonants que els componien, amb la seva manera d'enfilarse i tornar a davallar, amb les seves formes i la seva fesomia, que adquirien cada cop més significat, o més aviat doble sentit. Després que passessin els escombriaires, que buidaven les enormes gal·ledes colpejant-les sorollosament contra les baranes dels camions, Galip es va negar a allargar més la llista i se la va ficar, juntament amb el bolígraf verd, dins la butxaca interior de la jaqueta que pensava posar-se aquell dia.

Quan va començar a fer-se de dia, a distingir-se la claror blavosa de la neu, va apagar tots els llums, va examinar una vegada més la gal·leda de les escombraries i la va treure davant la porta per tal d'evitar despertar les sospites del porter, sempre massa curiós. Va preparar-se te, va posar una fulla nova a la maquineta d'afaitar, es va afaitar, es va canviar la roba interior, es va posar una camisa neta però sense planxar, i va endreçar el pis. Va agafar el diari que el porter havia esmunyit per sota la porta mentre ell es vestia i, tot xarrupant el te, es va posar a llegir l'article de Gelal, aquell que parlava de «l'Ull» que havia vist una

nit en les tenebres d'un barri popular. Galip ja coneixia aquell article, que Gelal havia publicat feia un grapat d'anys, però va tornar a sentir la mateixa basarda que l'Ull li havia produït aleshores. I en aquell instant, va sonar el telèfon.

«És la Ruya!», es va dir, i es va dirigir cap a l'aparell pensant a quin cinema podrien anar aquell vespre: el Konak. La veu que va sentir per l'auricular va resultar decebedora, però ell no va mostrar ni la més mínima vacil·lació a respondre a la tia Suzan: sí, la febre havia baixat, la Ruya havia passat bona nit, fins i tot havia tingut un somni, i l'hi havia contat a ell. Segur que s'alegraria molt de parlar amb la seva mare. Va cridar cap al corredor:

—Ruya! Ruya! És la teva mare!

Li semblava que veia Ruya que sortia del llit badallant i s'estirava mandrosament mentre buscava les sabatilles. Però de seguida va canviar la bobina de la pel·lícula que ell mateix es feia: com un bon marit preocupat per la salut de la seva dona, Galip travessava el corredor per anar a cridar-la i la trobava novament adormida. Per tal de donar més vida a aquella segona escena i brindar a la tia Suzan una atmosfera convincent, va incorporar-hi fins i tot «efectes especials», consistents a recórrer dos cops el passadís, i després va tornar al telèfon:

—Dorm, tia Suzan. S'ha rentat la cara. Tenia les parpelles enganxades per la febre. S'ha tornat a estirar i s'ha adormit un altre cop.

—Que begui molt suc de taronja —li va respondre la tia Suzan, que li va explicar detalladament on podria trobar les sangui-nes més bones i més barates de Nixantaixi.

—Aquest vespre potser anirem al Konak —va afirmar Galip amb convicció.

—Sobretot que no agafi fred! —li va contestar la tia Suzan, i tot seguit, sens dubte pensant que es ficava massa en els seus assumptes, va canviar en sec de tema:— Saps que per telèfon la teva veu s'assembla terriblement a la d'en Gelal? Que potser també t'has refredat, tu? Vés amb compte que no et passi els seus microbis, la Ruya!

Tots dos van penjar l'auricular, amb el mateix respecte, el mateix afecte i la mateixa delicadesa, tant per tractar amb mirament l'aparell com per evitar despertar Ruya, semblava.

Quan es va tornar a posar a llegir l'article de Gelal, just després d'haver penjat, enmig de la boira dels seus pensaments i sota la mirada de l'Ull de l'article, i també sota els efectes del personatge que acabava d'interpretar, tot d'un plegat va decidir: «Segur: la Ruya ha anat a trobar-se amb el seu exmarit!», i es va estranyar de no haver estat capaç fins aleshores de distingir aquella realitat evident, que s'havia ocultat durant tota la nit darrere d'altres il·lusions. Amb la mateixa decisió, va anar cap al telèfon amb l'esperança de parlar amb Gelal. Tenia la intenció d'explicar-li el seu problema i la conclusió a la qual havia arribat: «Em poso a buscar-la de seguida», li diria, «però quan la trobi —cosa que no em costarà gaire—, em fa por que no aconseguiré convèncer-la que torni. Tu ets l'únic que pots fer-la ser raonable, a la Ruya. Què m'aconseilles que li digui perquè torni a casa?» («Perquè torni amb mi», ve't aquí el que volia dir-li, però no hauria tingut mai el coratge de pronunciar aquells mots.) «Primer de tot t'has de calmar!», li respondria Gelal amb una veu afectuosa. «Quan se n'ha anat? Calma't! Estudiarem el problema plegats. Vine a veure'm al diari.» Però Gelal no era ni al diari ni a casa seva.

Galip va sortir deixant el telèfon despenjat. «Si la tia Suzan em diu: “He passat tot el dia telefonant a casa vostra; sempre comunicàveu”, jo li diré: “La Ruya havia penjat malament. Ja la coneixes, és molt distreta, sempre es descuida de tot!”»

[...]

VII. Les cartes del mont Kaf

«Ha de significar alguna cosa, un nom?»

LEWIS CARROLL

Tan bon punt va fer els primers passos pel carrer després d'una nit d'insomni, per la sorprenent claredat de la blancor que cobria la grisalla monòtona de Nixantaixi, Galip va comprendre que havia nevat força més que no s'havia imaginat. La gent acuitada que omplia les voreres no semblava parar esment en els grossos caramells que s'havien format a les cornises dels edificis. Galip va entrar a la sucursal del Banc del Treball (el Banc del Sutge, deia Ruya cada vegada que evocava la plaça de Nixantaixi, submergida en la pols, el fum, els gasos que sortien dels tubs d'escapament i la boira de color blau brut que s'enlairava de les xemeneies); va poder assabentar-s'hi que Ruya no hi havia efectuat cap reintegrament important del seu compte comú en aquells darrers deu dies, que la calefacció del banc no funcionava i que tothom hi estava de bon humor perquè una de les empleades exageradament maquillades havia tret un premi d'una certa importància a l'últim sorteig de la Loteria nacional. Va deixar enrere els aparadors entelats de les floristes, va recórrer els passatges plens de dependents que anaven i venien amb les seves safates carregades de gots de te, va passar per davant de l'escola del Progrés de Xixli, de la qual havien estat alumnes, Ruya i ell, per sota dels castanyers amb les branques guarnides amb llargs caramells fantasmagòrics, i va entrar a la botiga de l'Aladí. Cofat amb la gorra blava de la qual Gelal havia parlat en un dels seus articles nou anys abans, Aladí es mocava.

—I doncs, Aladí? Estàs malalt?

—M'he refredat.

Pronunciant-ne els noms amb molta cura, Galip li va demanar totes les revistes polítiques d'esquerres en què l'exmarit de Ruya publicava anys enrere els seus articles, aquelles a les quals donava suport i també aquelles a les quals no en donava. Amb una expressió infantil, temorosa i suspicax, però que no era mai hostil, Aladí li va explicar que ara aquelles revistes només les llegien els estudiants de la Universitat:

—Què en faràs, tu?

—És pels mots encreuats —li va respondre Galip.

Aladí va deixar anar una gran riallada que demostrava que sabia apreciar l'acudit.

—En aquestes dallonses no hi ha mai passatemp! —va dir amb el pesar d'un aficionat als jeroglífics—. No vols pas aquestes dues, també? Acaben de sortir —va afegir.

—Bé, bé. Me les emboliques amb un diari, eh? —li va xiuxiuejar Galip, com un senyor gran que compra revistes amb fotos de dones despullades.

A l'autobús que el menava a Emineunu, li va fer la impressió que el paquet que portava havia esdevingut estranyament feixuc, i també la sensació que un ull l'espia. No es tractava pas de la mirada d'algú de l'autobús, perquè els viatgers, sacsejats com si estiguessin dins una xalupa en una mar esvalotada, guaitaven tots amb posat distret la calçada i les voravies cobertes de neu. Només aleshores es va adonar que Aladí havia embolicat les revistes amb un vell *Milliyet* i que la fotografia de Gelal el fitava des de la seva llucana de la capçalera d'una pàgina. El que resultava pertorbador era que, en aquella foto, que era la mateixa que Galip es trobava cada matí des de feia anys, Gelal l'observava amb una mirada completament diferent, com si li digués: «Et conec, noi, i et vigilo!» Galip va posar un dit sobre aquell «Ull» que semblava que llegia dins el seu cor, però durant tot el trajecte li va fer la impressió que en sentia la presència sota el tou del dit.

Tan bon punt va entrar al seu despatx, va telefonar a Gelal: debades. Va desplegar el diari amb precaució, el va deixar en un racó, va agafar les revistes i es va posar a llegir atentament. De primer aquelles revistes li van desvetllar sentiments, oblidats feia anys i panys, d'entusiasme, d'expectació, de tensió, i també espe-

rances de victòria, d'alliberament i de caos decebudes des de feia molt de temps; ja no sabia des de quan. Més tard, després d'haver passat una bona estona telefonant als antics amics de Ruya, els noms dels quals havia apuntat al revers de la carta de comiat, aquells records perduts van semblar a Galip tan atractius i tan inversemblants com les pel·lícules que anava a veure, quan era petit, als cinemes a l'aire lliure que s'instal·laven, a l'estiu, entre les parets de la mesquita i els jardinetes dels cafès. Quan contemplava les produccions en blanc i negre del carrer de l'Avet,⁹ confrontat amb l'astoradora absurditat del guió, Galip s'imaginava que no havia entès absolutament res de la intriga, o bé, ple de desconfiança, se sentia invitat a entrar en un univers integrat per pares tan rics com despietats, pobres admirables, cuiners i criats, captaires i cotxes americans amb parafangs interminables, un univers transformat —involuntàriament— en conte de fades. (Ruya li jurava que ella havia vist a la primera pel·lícula de la sessió el mateix De Soto, i amb la mateixa matrícula.) I si, mentre contemplava amb desdeny aquell univers inversemblant, se sorprenia de sentir sanglotar l'espectador assegut al seu costat, doncs bé, exactament en aquell instant, de cop i volta, com per art de màgia, es trobava amb els ulls plens de llàgrimes i compartint les desgràcies dels bons, tan pàl·lids i llastimosos, i dels herois de voluntat ferma, sempre disposats a sacrificar-se, que veia a la pantalla. Desitjós d'estar ben informat sobre l'univers polític —amb el seu cantó de conte de fades en blanc i negre— de les petites faccions esquerranes, abans d'anar a trobar Ruya a casa del seu primer marit, va telefonar a un amic que col·leccionava totes les publicacions polítiques:

—Suposo que encara deus continuar guardant totes les revistes, oi? —li va dir amb una veu plena de confiança—. Voldria consultar els teus arxius, per a la defensa d'un client que té problemes.

—Sí, és clar! —li va respondre Saïm amb la seva bona voluntat de sempre, content perquè el buscaven pels seus arxius; esperaria Galip aquell mateix vespre, a quarts de nou.

Galip va treballar fins a entrada de fosc. Va telefonar diverses

9. Centre de la indústria cinematogràfica a Istanbul.

vegades a Gelal, però no el va trobar. I cada cop que penjava després d'haver sentit la secretària que li deia que el bei Gelal «encara no havia arribat» o que «acabava de sortir», li feia la impressió que l'ull del seu cosí l'observava des del diari que havia deixat en una de les prestatgeries heretades de l'oncle Melih. Mentre escoltava el relat d'un litigi entre els copropietaris d'una botiga del Gran Basar, i després els discursos d'una mare i el seu fill, tots dos obesos, que es tallaven la paraula contínuament (la bossa de mà de la mare estava farcida de caps de medicaments), i fins i tot quan va intentar explicar a un guàrdia urbà amb la mirada oculta darrere unes ulleres fosques, el qual volia posar un plet a l'Estat perquè creia que la seva pensió havia estat mal calculada, que, segons les lleis vigents, els dos anys que havia passat en un asil d'alienats no podien ser presos en consideració en el càlcul dels seus punts, va sentir sense parar la presència de Gelal.

Va telefonar a tots els amics i amigues de Ruya, l'un rere l'altre. I cada cop s'inventava algun nou pretext. A Magidé, una companya d'escola, li va demanar el número de telèfon de Gul, la qual no agradava gens a Magidé. Volia veure Gul amb motiu d'un procés, va explicar. I de boca de la cambrera de llenguatge florit de la rica mansió de Gul, va saber que Gul, que tenia aquell nom tan bonic,¹⁰ l'antevigília havia parit els seus tercer i quart fills a la clínica de Gulbahtsé; podria entreveure a través de la finestreta de la sala dels nounats els encantadors bessons, als quals havien posat els noms de Husnu i Ask,¹¹ sempre que correués immediatament cap a la clínica, entre les tres i les cinc. Fuguen pensava tornar a Ruya el *Què fer*, el de Txernyxevski, i els Raymond Chandler que li havia manllevat, i li desitjava una ràpida recuperació. Quant a Behiyé, no, no, Galip s'errava, ella no tenia cap oncle que treballés a l'Oficina de narcòtics de la Direcció General de Policia; en la seva veu res no indicava —Galip n'estava segur— que sabés res de Ruya. En Semih es va sorprendre: com s'havia assabentat Galip de l'existència d'aquell taller tèxtil clandestí on, sota la direcció d'enginyers i tècnics, es duïen a terme intenses activitats destinades a la realització de la primera cremallera *made in Turkey*?

10. Rosa, en turc.

11. *Husn-u Ask*: Llarg poema místic, en forma novel·lada, de Xeic Galip, cèlebre poeta de la darrereria del segle XVIII.

Semih no sabia res d'aquella història de contraban de bobines de fil, la més recent, aquella de la qual havien parlat els diaris, no podia proporcionar a Galip cap informe jurídic sobre la qüestió i li pregava que transmetés a Ruya l'expressió de la seva amistat més sincera (Galip no en dubtava pas).

Tot i que encara va telefonar a força altres coneguts, posant molta cura a estrafer la veu i adoptant falses identitats, no va trobar cap pista de Ruya. Suleyman, que intentava encolomar a domicili enciclopèdies de medicina angleses de quaranta anys enrere, era del tot sincer, també, quan va respondre al director d'escola que el feia cridar amb tota urgència al telèfon que no tenia cap filla que es digués Ruya. Ben igual que Ilyas, que es dedicava al transport de fusta del mar Negre a Istanbul, amb les xalanes del seu pare, quan va afirmar que no havia pogut descuidar-se al cinema Ruya una llibreta on anotava els seus somnis, perquè feia mesos que no anava al cinema i no havia tingut mai una llibreta d'aquella mena. Sincer. Assim, importador d'ascensors, també ho era quan li va explicar que no el podrien fer pas responsable de l'avarria dels ascensors de l'edifici Ruya, ja que era la primera vegada que sentia a parlar d'un carrer o d'un edifici que portés aquell nom. Tots havien emprat la paraula *Ruya* sense cap traça de torbació o de sentiment de culpabilitat, amb la ingenuïtat de la sinceritat. Quant a Tarik, que al matí fabricava matorrals al laboratori del segon marit de la seva mare i dedicava les tardes a escriure poemes que tractaven de l'alquímia de la mort, va acollir amb alegria la proposta dels estudiants de la Facultat de Dret d'impartir-los una conferència sobre el tema del somni i els seus misteris, i va prometre esperar-los aquell mateix vespre davant el vell cafè dels rufians de la plaça Taksim. Kemal i Bulent eren tots dos fora, eren a comarques: el primer havia anat a Izmir amb la intenció de recollir-hi, per al dietari que preparava la casa de màquines de cosir Singer, les memòries d'una costurera que, cinquanta anys enrere, havia ballat un vals entre els braços d'Atatürk, davant de la premsa i sota els aplaudiments de la gent, i que tot seguit s'havia instal·lat davant de la seva màquina Singer amb pedal per cosir-hi d'una tirada —*tic-tac tic-tac*— uns pantalons d'home a la moda occidental. El segon recorria a cavall d'un mul tots els pobles i els cafès de l'est d'Anatòlia per vendre-hi peons

de jaquet màgics, esculpits en fragments dels fèmurs d'aquell vell i sant baró que havia viscut feia més de mil anys, aquell que els europeus anomenen Pare Noel.

De la mateixa manera que, en el batibull dels errors i les confusions de les línies telefòniques —desgavell que encara s'agreujava els dies de pluja i de neu—, va ser incapaç de trobar els altres amics els noms dels quals havia apuntat a la seva llista, Galip tampoc no va poder trobar ni el nom ni el pseudònim de l'exmarit de Ruya a les pàgines de cap de les revistes polítiques que va llegir fins al vespre, entre els noms i els pseudònims dels esquerrans que havien canviat de facció, dels «repenedits», de tots aquells que havien estat assassinats o torturats, dels morts per una bala perduda, dels que havien estat o serien enterrats, dels lectors dels quals hi havia publicades les cartes, d'aquells als quals es contestava, dels caricaturistes, dels autors de poemes i dels membres dels consells de redacció.

Quan va caure la nit, era a la seva butaca, desemparat i derrotat. Des de l'ampit de la finestra, un corb encuriós l'observava de reüll. El tumult de la gentada del divendres al vespre pujava del bulevard. Galip es va anar sumint de mica en mica en un son irresistible i benaurat. Quan molt més tard es va despertar, l'estança estava submergida en la fosca, però allò no li va impedir percebre la mirada del corb darrere la finestra, clavada en ell, ben igual que l'ull de Gelal des de la seva llucana. Va tancar els calaixos, lentament, en l'obscuritat, va buscar el seu abric a les palpenes, se'l va posar i va sortir del despatx. Ja no hi havia cap llum encès als passadissos de l'edifici. A la planta baixa, el mosso de la cafeteria netejava l'excusat amb aigua abundant.

Va sentir el fred en travessar el pont de Gàlata cobert de neu. Un vent violent bufava del Bòsfor. A Karaköy, va entrar en una granja amb les taules de marbre i, evitant els grans miralls que es retornaven els seus reflexos, es va prendre un brou de pollastre amb fideus i uns ous al plat. L'única paret de la sala que no tenia miralls estava decorada amb un paisatge de muntanya tret de postals o de calendaris de la Pan Am; la muntanya amb el pic pintat de blanc que sorgia entre els avets, sobre un llac llis com un mirall, recordava molt més el mont Kaf,¹² que Galip i Ruya havien

12. Muntanya mítica.

pujat tan sovint quan eren petits, que no pas els Alps de les imatges en les quals el pintor s'havia inspirat.

Al vagó del metro que va agafar per passar a Beyoglu, de sobte Galip es va trobar discutint amb un vell sobre el cèlebre «accident del Túnel» que s'havia produït vint anys enrere: si els vagons havien sortit dels rails, esclafant-ho tot al seu pas amb l'alegria dels sementals feliços de viure que perden els estreps, i havien anat a petar a la plaça de Karaköy, havia estat a causa de la ruptura del cable que els estirava o perquè el maquinista estava borratxo? Aquell maquinista borratxo era de Trabzon i conciuatà del vell anònim...

Els carrers del barri de Gihanguir estaven deserts. Saïm i la seva dona li van obrir la porta amb cordialitat, però amb presses, perquè no volien perdre's el programa que feien per la tele, aquell que seguien els xofers i les porteres al cafè del soterrani de l'edifici.

Aquell programa, intítulat «Allò que hem deixat al darrere», tractava, en un to llagrimós, de les mesquites, les fonts i els caravanserralls construïts antany pels otomans, i que avui estaven en mans dels iugoslaus, els albanesos i els grecs. Mentre Galip contemplava les imatges de mesquites plenes de tristesa des del fons de la butaca pseudorococó —les molles de la qual feia anys i panys que havien oblidat les seves funcions— on l'havien instal·lat, com qui instal·la el fill dels veïns que ve a veure un partit de futbol, semblava que Saïm i la seva dona s'havien oblidat de la seva presència. Saïm s'assemblava molt a un campió de lluita molt cèlebre, mort feia un munt de temps, la fotografia del qual, aquella en què porta la seva medalla d'or guanyada als Jocs Olímpics, encara continuava penjada a totes les botigues de fruites i verdures. La dona de Saïm recordava un ratolí simpàtic i grassonet. A l'estança hi havia una taula vella de color de pols, un llum de color de pols i, a la paret, en un marc daurat, el retrat d'un avantpassat que, més que no pas a Saïm, s'assemblava a la seva dona («Com es diu, ella?», es preguntava Galip amb lassitud: «Remziyé?»); el calendari d'una companyia d'assegurances, un cendrer que duia el nom d'un banc, una licorera sobre el bufet, així com una sucrera de plata i tasses de cafè, i finalment la «biblioteca-arxiu» (el motiu, de fet, de la visita de

Galip) que recobria dos panys de paret de pols i paperassa, i de revistes i més revistes.

Aquella biblioteca, que ja deu anys abans alguns companys de facultat qualificaven sorneguerament d'«Arxiu de la nostra Revolució», Saïm l'havia creada —segons la seva pròpia confessió, en un instant de franquesa sorprenent en ell— per «indecisió». La indecisió del qui no té el coratge d'escollir, «no pas entre dues classes!» com ell deia aleshores, sinó entre les diverses faccions polítiques.

En aquells anys, Saïm participava en totes les reunions polítiques, en tots els fòrums, freqüentava totes les universitats i totes les cantines, escoltava tots els oradors, seguia de prop tots els punts de vista, totes les polítiques, i, com que li repugnava fer massa preguntes a la gent, se les apanyava («Dispensa, no deus pas tenir per casualitat el comunicat que els “liquidadors” repartien ahir a la Universitat politècnica?») per aconseguir tot allò que apareixia a la premsa d'esquerres, inclosos els pamflets de propaganda, els pasquins multicopiats i fins i tot els fulls que es repartien pel carrer, i llegia, llegia. Sens dubte va ser perquè no tenia temps per llegir-ho tot i no acabava mai d'escollir una «línia política» que un bon dia va decidir aplegar tot allò que no havia pogut llegir. Amb el pas dels anys, la lectura d'aquella literatura i la decisió a prendre havien perdut importància, i el fi de la seva existència havia esdevingut «la construcció d'una resclosa» (tal era la imatge emprada per Saïm, que era enginyer de ponts i camins) destinada a contenir aquell riu de documentació cada cop més important, i els afluents del qual esdevenien cada cop més nombrosos, per evitar-ne, deia, el malbaratament.

Quan va tornar a imperar el silenci, un cop acabat el programa i apagada la tele, un cop fetes les preguntes sobre la salut dels uns i dels altres, i com que el matrimoni el mirava amb aire inquiridor, Galip va encetar la seva història: un estudiant, del qual havia assumit la defensa, estava acusat d'un assassinat polític que no havia comès. Hi havia una víctima, és clar: a conseqüència d'un atacament intentat amb una matusseria extrema per tres joves d'allò més maldestres, un d'aquells joves, que corria esverat cap al taxi robat que els esperava, havia topat entre la munió de parroquians amb una fràgil àvia que passava per allà. La violència

del cop havia fet rodolar la desventurada per terra; havia picat de cap contra la vorera i havia mort a l'acte.

—Ve't aquí com passen les desgràcies! —va declarar la dona de Saïm.

Només havien enxampat un dels joves, que duia un revòlver; un noi «de molt bona família», tranquil i discret. Evidentment, s'havia negat a donar a la policia els noms dels seus companys, envers els quals sentia una admiració i un respecte sense límits, i, cosa encara més sorprenent, havia persistit en la seva negativa malgrat les tortures; encara pitjor: a causa del seu silenci, havia carregat ell la culpa de la mort de l'anciana, quan en realitat no hi tenia res a veure, com ho demostrava la investigació duta a terme per Galip. Un tal Mehmet Yilmaz, estudiant d'arqueologia, aquell que havia topat la pobra anciana i li havia causat la mort, havia estat metratllat per uns desconeguts, tres setmanes més tard, quan pintava eslògans xifrats a les parets d'una fàbrica, en un suburbi que s'acabava de crear darrere els turons d'Umraniyé. En aquelles circumstàncies, doncs, el jove de bona família podia revelar el nom del verdader culpable. Però, ai las!, no només la policia no creia que el Mehmet Yilmaz que acabaven de matar fos aquell mateix Mehmet Yilmaz, sinó que a més, contràriament al que podia esperar-se, els responsables de l'organització que havia planejat l'atracament pretenien que Mehmet Yilmaz continuava viu i seguia publicant articles, amb la mateixa aspra virulència de sempre, a la revista que editaven. «En aquelles circumstàncies», Galip, que no s'havia pas encarregat del cas a petició del jove de bona família, sinó a petició del seu pare, ric i de bona fe, desitjava: 1) llegir els articles en qüestió per tal de demostrar que el nou Mehmet Yilmaz no era l'antic Mehmet Yilmaz; 2) descobrir, gràcies als pseudònims utilitzats, la identitat de l'autor d'aquells articles, que firmava amb el nom de Mehmet Yilmaz, aquell que havia mort; 3) atès que, com sens dubte ja havien comprès Saïm i la seva dona, aquella estranya situació havia estat ordida per la facció dirigida anys enrere per l'exmarit de Ruya, Galip volia fer-se una idea de les activitats d'aquell grup en els darrers sis mesos; 4) tenia la intenció de resoldre el misteri que envoltava aquells autors fantasmes, que redactaven articles suplantant morts, aquells noms falsos i certes desaparicions.

Van iniciar de seguida aquelles indagacions, que havien des-

perat una gran curiositat i fins i tot excitació en Saïm. Durant les dues primeres hores, es van limitar a examinar els noms i els pseudònims dels diversos autors dels articles, tot xarrupant te i devorant els talls de coca que els servia la dona de Saïm (Galip n'havia recordat per fi el nom: Rukiyé). Més tard, van eixamplar l'àmbit de les seves investigacions: hi van incloure els noms i els pseudònims de tots els col·laboradors de les revistes, de tots els agitadors i de tots els morts. L'embruix d'aquell univers mig secret, fet d'esqueles, amenaces, confessions, bombes, errates tipogràfiques, poemes i eslògans, un món ja oblidat però que encara existia, els va produir vertigen.

Van descobrir noms de ploma que no dissimulaven gens que eren pseudònims, d'altres que en procedien, i uns altres de constituïts per síl·labes tretes dels precedents. Van desxifrar acròstics, anagrames que mancaven de rigor i codis bastant simplistes, sense aconseguir establir en quina proporció aquella transparència havia estat volguda o era fruit de l'atzar. Rukiyé s'havia assegut a l'extrem de la taula davant la qual s'havien instal·lat Saïm i Galip. Més que una investigació per salvar un jove injustament acusat d'assassinat o per trobar la pista d'una dona que havia desaparegut, l'atmosfera de l'estança evocava la melancolia, en la qual es mesclen el neguit i la rutina, de les partides de parxís o de les rifes casolanes, fetes tot escoltant la ràdio, una nit de Cap d'Any. Entre les cortines entreobertes es veia caure novament la neu en grosses volves.

Amb l'entusiasme del mestre que, havent descobert un nou alumne molt dotat, es dedica a ser el pacient testimoni de la seva maduració i els seus progressos, Galip i Saïm seguien amb orgull les aventures dels pseudònims, les seves anades i vingudes entre les revistes, els seus èxits i els seus fracassos, i quan llegien que l'un o l'altre dels redactors havia estat detingut, torturat, condemnat o donat per desaparegut, o quan trobaven la fotografia d'un d'ells abatut per les bales d'un desconegut, guardaven silenci un moment, amb una tristesa que els feia oblidar l'entusiasme que els havia provocat la investigació, però tot seguit descobrien un nou joc de paraules, una nova pista, una extravagància, i es tornaven a submergir en la vida que sorgia dels articles.

Segons Saïm, de la mateixa manera que la major part de les

firmes i dels personatges trobats en aquelles revistes eren imaginaris, les reunions, les manifestacions, les assemblees generals secretes, els congressos dels partits clandestins i els atracaments presumptament organitzats per ells no havien tingut lloc mai. Saïm va posar com a exemple la història, que va llegir en veu alta, d'un aixecament popular que s'hauria produït vint anys enrere al poblet de Kutxuk-Xeruh, entre Erzincan i Kemah, a l'est d'Anatòlia. A conseqüència d'aquell aixecament, que una de les revistes relatava amb tots els detalls, s'havia constituït un govern provisional i s'havia emès un segell postal amb l'efigie d'un colom; al sotsprefecte li havien tirat un gerro al cap i havia mort; havia aparegut un diari escrit enterament en vers; els oftalmòlegs i els farmacèutics havien proporcionat de franc ulleres a tothom que mirava guerro, i s'havia aplegat prou llenya per a l'estufa de l'escola; però, quan ja construïen el pont destinat a unir el municipi amb la civilització, havien arribat les forces de l'ordre fidels als principis d'Atatürk i havien recuperat el control de la situació, abans que les vaques devoressin completament els *kilims*¹³ impregnats de la pudor dels peus dels fidels, que cobrien el sòl de terra piconada de la mesquita, i havien penjat els rebels als plàtans de la plaça. En realitat, però, com va demostrar Saïm subratllant el misteri d'algunes cartes i d'alguns mapes, no existia cap poble que es digués Xeruh, i tots els noms dels autors que afirmaven que aquella rebel·lió era hereva d'una tradició sempre renaixent en aquell poble, com un ocell fabulós, no eren sinó pseudònims. Entre els versos amb rimes i *redif*¹⁴ d'aquells poemes anònims, van trobar una pista que podia portar-los a Mehmet Yilmaz (es tractava d'un assassinat polític perpetrat a Umraniye a l'època en la qual Galip havia situat la seva història), però no van poder descobrir res més sobre aquell assumpte als números següents de la revista, com, d'altra banda, els passava amb la majoria de les informacions que intentaven seguir, la qual cosa feia que tinguessin la impressió d'estar visionant retalls de seqüències de velles pel·lícules turques.

Aleshores Galip es va aixecar per telefonar a casa seva: amb

13. Catifa del Kurdistan, de Turquia oriental (Anatòlia) i de l'Iran.

14. Repetició de la rima final.

una veu plena de tendresa, va explicar a Ruya que feia compte de treballar amb Saïm fins tard i li va recomanar que se n'anés a dormir sense esperar-lo. El telèfon era a l'altre extrem de l'estança. Saïm i la seva dona li van demanar que donés molts records a Ruya de part d'ells. I, és clar, Ruya va fer el mateix.

Mentre els dos homes estaven concentrats en aquell joc, que consistia a descobrir pseudònims, desxifrar-los i crear-ne de nous amb les lletres que els componien, la dona de Saïm se'n va anar a dormir i els va deixar sols en aquella estança on totes les superfícies disponibles estaven cobertes de diaris, revistes, pamflets i paperam. Ja era més de mitjanit i sobre Istanbul regnava el silenci encisador de la neu. Galip assaboria l'encant dels errors tipogràfics i les faltes d'ortografia d'una col·lecció força interessant («Hi falten moltes coses, no està completa», s'excusava Saïm amb la seva modèstia de sempre) de pamflets aplegats perquè tots havien estat impresos amb la mateixa multicopista de caràcters gastats, i que anys enrere havien estat repartits en menjadors universitaris que feien pudor de llosca apagada, sota tendals on els vaguistes es protegien de la pluja i en petites estacions apartades. Saïm va portar d'una de les habitacions veïnes un llibre que, amb orgull de col·leccionista, va qualificar d'«extremament rar», i que s'intitulava *L'anti-Ibn Zerhani* o *La via d'un místic que va saber tocar de peus a terra*. Galip va examinar atentament el llibre relligat, les pàgines del qual havien estat mecanografiades.

—És obra d'un amic que viu en un poblet de la regió de Kayseri que ni tan sols figura als mapes a escala petita de Turquia —li va explicar Saïm.

Era el fill del xeic d'una petita fraternitat. El seu pare li havia inculcat quan era petit els fonaments de la religió i del misticisme. Molts anys més tard, quan havia llegit *La saviesa del misteri perdut*, d'Ibn Zerhani, místic àrab del segle XIII, havia anotat als marges del llibre observacions «materialistes», a imitació del que havia fet Lenin en llegir Hegel. A continuació, havia recopiat aquelles notes i les havia farcides de parèntesis tan verbosos com inútils. Després havia redactat una introducció bastant llarga, una mena de comentari sobre unes reflexions anònimes, misterioses, incomprendibles, i finalment hi havia afegit un «prefaci de l'editor» i ho havia mecanografiat tot plegat com si es tractés de l'obra

d'algú altre. Havia fet precedir aquell text d'una trentena de pàgines que contenien el relat fabulós de la seva pròpia vida religiosa i revolucionària. El més interessant d'aquella narració era la manera de contar com, en el transcurs d'una passejada al vespre pel cementiri del poble, el protagonista havia descobert l'estret lligam existent entre la filosofia mística que els occidentals anomenen panteisme i allò que ell anomenava «materialisme filosòfic», teoria que havia elaborat per reacció al seu pare, el xeic.

—Havia estat en aquell cementiri on anaven a pastar els moltons i dormitaven els fantasmes, en veure un corb que havia vist al mateix lloc vint anys abans, ja saps que a Turquia els corbs viuen més de dos-cents anys, i només els xiprers eren una mica més alts, sens dubte, quan havia fet aquella descoberta: el cap i les potes de l'estranya i descarada criatura, proveïda d'ales i capaç de volar, que anomenen “pensament transcendent”, prou que poden canviar, però el seu cos i les seves plomes sempre són els mateixos! I aquest corb que es veu a la coberta del llibre el va dibuixar ell mateix. Aquest llibre demostra que tot turc desitjós d'assolir la immortalitat té l'obligació de ser ell mateix i alhora Johnson, Boswell, Goethe i Eckerman. En va fer sis còpies. No crec pas que n'hi hagi cap exemplar als arxius del Servei d'Intel·ligència...

S'hauria pogut creure que hi havia un fantasma a l'estança: un vincle lligava tot d'un plegat els dos homes amb l'autor del llibre, amb el seu corb, amb la seva vida passada enterament en aquell poblet de comarques, entre la seva casa i la ferreria heretada del seu pare, amb la força imaginativa extreta d'aquella existència morosa, trista i silenciosa. «Totes les lletres, tots els mots, tots els somnis d'independència, tots els records d'escàndols o de tortures contenen la mateixa història, escrita en la joia i el dolor d'aquests somnis i aquests records!», tenia ganes de dir Galip. Semblava talment que Saïm l'havia pescada a l'atzar, aquella història, en algun racó de la seva col·lecció de papers, diaris i revistes aplegats al llarg de tants anys amb la paciència del pescador que retira les seves xarxes de la mar; que era conscient de la seva importància però que, enmig de l'abundància de tot aquell material que havia arreglat i classificat, no n'havia pogut copsar tot el significat, i també, que havia oblidat el mot clau necessari per desxifrar-la.

Quan van trobar el nom de Mehmet Yilmaz en una revista de

quatre anys enrere, com que ja tenia ganes de tornar a casa seva, Galip va declarar que només es tractava d'una coincidència. Però Saïm no el va deixar marxar: res no podia ser una coincidència, en les «seves» revistes (ara en deia les «meves» revistes). Durant les hores següents, fent uns esforços sobrehumans, saltant d'una revista a l'altra, obrint els ulls com projectors, Saïm va descobrir que Mehmet Yilmaz s'havia transformat en Ahmet Yilmaz; en una revista sobre la vida rural, amb la portada ornada amb un pou, on es parlava amb profusió de pagesos i pollastres, Ahmet Yilmaz havia esdevingut Meté Xakmaz. Saïm no va tenir gaires dificultats per adonar-se que Meté Xakmaz i Ferit Xakmaz eren un sol i únic home. En l'endemig, la mateixa firma havia renunciat als articles teòrics per convertir-se en la d'un lletrista de cançons, d'aquelles que es canten amb acompanyament de *saz*¹⁵ i de fum de cigarret als salons per a bodes i banquets. Però aquella nova vocació havia estat breu: la signatura havia tornat a esdevenir la d'un imprecador, els articles del qual demostraven que tot-hom —excepte ell— col·laborava amb la policia, i després la d'un «matemàtic economista», tan colèric com ambiciós, que s'havia imposat com a tasca la denúncia de les opinions i els costums perversos dels acadèmics anglesos. Però aquell home no era capaç d'entretenir-se gaire temps amb els mons avorrits i desagradables en què intentava ficar-se. En la col·lecció d'una altra revista que va anar a buscar de puntetes al seu dormitori, Saïm hi va trobar de seguida el mateix personatge en un número aparegut tres anys i dos mesos enrere: ara es deia Ali Wonderland i descrivia amb tota mena de detalls com seria l'existència en un futur radiant, els dies meravellosos que vindrien, quan les classes haguessin desaparegut; els carrers empedrats quedarien com eren, sense que els recobrissin mai d'asfalt; les novel·les policiaques, que només eren una pèrdua de temps, i els articles periodístics que torbaven els esperits serien prohibits; s'abandonaria el costum de fer-se tallar els cabells a domicili. I quan Galip va descobrir que l'educació dels nens seria confiada als avis i les àvies que vivien al pis de sobre, perquè escapessin al rentat de cervell que els suposava la influència dels prejudicis imbècils dels seus pares i mares, ja no va

15. Espècie de llaüt turc.

dubtar de la identitat de l'autor i va comprendre amb tristesa que Ruya havia compartit amb el seu exmarit els seus records d'infància. Però allò que més el va sorprendre va ser el fet de descobrir, en un altre número de la mateixa revista, que la firma era la d'un professor de matemàtiques de l'Acadèmia de Ciències d'Albània. I al peu de la biografia d'aquell professor, sense cap necessitat d'amagar-se darrere un pseudònim, com un insecte sorprès sota la llum d'una bombeta que s'encén de sobte a la cuina, mut, immòbil, hi havia el nom de l'antic marit de Ruya, amb totes les seves lletres.

—No hi ha res més sorprenent que la vida! —va declarar tot cofoi Saïm, en aquell instant d'estupor mut—. Res? Excepte l'escriptura!

Va anar un altre cop de puntetes al dormitori i va tornar amb dues grans caixes de margarina Sana plenes fins dalt de revistes.

—Ve't aquí les publicacions d'una facció pro albanesa. Ara et parlaré d'un estrany misteri que he trigat anys a resoldre; perquè veig que està relacionat amb l'objecte de les teves indagacions.

Va tornar a posar a bullir l'aigua per al te, després va escampar damunt la taula les revistes i els llibres que sense cap mena de dubte considerava necessaris i que va triar entre els que hi havia dins les caixes i als prestatges de la seva biblioteca, i després va començar el seu relat:

—Això va passar fa sis anys, un dissabte a la tarda, mentre jo fullejava *La Tasca del Poble*, una de les revistes publicades per uns partidaris de la línia del Partit del Treball albanès i del seu líder, Enver Hoxha (en aquella època, n'hi havia tres, de publicacions d'aquestes, i s'atacaven despietadament), mentre donava una ullada al darrer número de *La Tasca del Poble*, doncs, a la recerca d'alguna cosa que pogués interessar-me, em van cridar l'atenció un article i una fotografia. S'hi informava d'una cerimònia organitzada en honor d'uns nous afiliats. Si hi vaig parar atenció, no va ser pas perquè s'hi parlés d'aquella gent que, recitant poemes i tocant el *saz*, s'afiliava a una organització marxista en un país on tota activitat comunista està prohibida per la llei. Ja que les revistes de totes les petites organitzacions esquerranes que, per tal de no anar-se'n en orris, han d'inflar el nombre dels seus membres, tenen el costum de publicar, desafiant tots els perills, informa-

cions d'aquesta mena en cada número. No, el que em va sorprendre va ser, en primer lloc, la llegenda que hi havia sota una foto en blanc i negre on es veien els pòsters de Mao i d'Enver Hoxha, els recitadors de poesia i els espectadors, que pipaven els seus cigarets amb passió, com si se sotmetessin a un ritm; el que em va sorprendre, doncs, va ser aquella llegenda, que feia al·lusió a dotze pilars. I més estrany encara era, com ho posava de manifest el reportatge, que tots els nous afiliats tinguessin noms alauís,¹⁶ com ara Hassan, Husayn o Alí, o bé, tal com vaig constatar després, noms de pares bektaxís.¹⁷ Si no hagués conegut la importància que havia tingut antany l'orde dels bektaxís a Albània, potser no m'hauria fixat mai en aquell increïble misteri; però aleshores em vaig aferrissar encara amb més energia a l'estudi dels fets i els articles. Vaig passar quatre anys llegint munts de llibres sobre els bektaxís, els geníssers, els hurufís¹⁸ i els comunistes albanesos, i així vaig aconseguir descobrir el secret d'un complot que es trama des de fa cent cinquanta anys...

I tot repetint: «Com tu ja saps, sens dubte...», Saïm es va posar a contar a Galip els set segles d'història del moviment bektaxí, començant per Hagi Bektaix Veli; li va parlar dels lligams de l'orde amb els corrents xamànics, alauís i místics, del seu paper en la fundació de l'Estat otomà, en l'augment de la seva puixança i de la tradicional rebel·lia dels geníssers, dels quals l'orde era l'ànima. Si un sap que tot genisser era també un bektaxí, comprèn fàcilment per què el secret —mai revelat— de l'orde va poder imprimir el seu segell en la història d'Istanbul. Va ser a causa dels geníssers que els bektaxís van ser desterrats per primera vegada de la capital. El 1826, mentre el sultà Mahmut II feia disparar els

16. Es refereix als nusairís, membres d'una secta xiïta minoritària, principalment de Síria. Es consideren xiïtes moderats, no gaire allunyats dels *dotzers*, una altra secta, que creuen en la successió de dotze imams (dotze pilars per preservar la fe) després de la desaparició de Mahoma.

17. Orde heterodox turc, amb un ideari que és una mescla sincrètica de xiisme, cristianisme i gnosticisme.

18. Secta religiosa extremista, fundada pel místic iranià Fadl Allah d'Astarabad. L'hurufisme es basava en una filosofia cabalística associada a l'atribució d'una significació numerològica a les lletres de l'alfabet i les seves combinacions.

seus canons contra les casernes de l'exèrcit, que es negaven a adoptar els nous mètodes militars procedents d'Occident, els convents que sempre havien assegurat la unitat espiritual dels geníssers van ser clausurats, i els pares beктаixís, desterrats d'Istanbul.

Vint anys després d'aquella primera clandestinitat, els beктаixís havien tornat a Istanbul sota capa de pertànyer a la fraternitat dels nakxibendís.¹⁹ I fins que no es va proclamar la República i Atatürk no va prohibir tots els ordes, van continuar portant a terme les seves activitats sota aquella aparença durant vuitanta anys més. Pel món exterior, eren nakxibendís, però en realitat vivien com beктаixís, amb els seus secrets amagats al racó més profund dels seus cors.

En un vell diari de viatge d'un anglès, obert damunt la taula, Galip examinava un gravat que se suposava que representava una cerimònia beктаixí, però que, més que no pas la realitat, reflectia els fantasmes del pintor viatger: hi va comptar exactament dotze pilars.

—La tercera tornada dels beктаixís va tenir lloc sis anys després de la proclamació de la república; aquest cop ja no sota l'aparença de la fraternitat nakxibendí, sinó a l'empara del marxisme-leninisme —va dir Saïm.

Va callar una bona estona. Després, una vegada enumerats amb exaltació tots els exemples que havia pogut trobar en els pamflets, els llibres, els articles, les fotografies i els gravats que havia retallat i conservat, va afirmar que entre la fraternitat i l'organització política hi havia una concordança total, que tot hi era estranyament semblant: les activitats; les paraules; les vivències; els detalls del cerimonial; els períodes de prova i de penitència que ha de passar el neòfit abans de l'ingrés; els sofriments que ha de patir durant el noviciat; el culte retut als sants, als morts, als màrtirs de l'orde; i fins i tot les maneres d'expressar aquesta veneració; el sentit sagrat que hi adquireix la paraula «via»; la *dikr*, repetició de certs mots i certes expressions destinada a assolir la unió i la unitat, siguin quines siguin aquestes expressions; els signes de gràcia

19. Fraternitat ortodoxa de místics musulmans (sufís) el ritual de pregària dels quals es basa en la repetició (*dikr*).

pels quals es reconeixen els iniciats: barba, bigoti, fins i tot la mirada; la recitació de poemes amb acompanyament de *saz*, en el curs de les cerimònies; les rimes i els ritmes d'aquests poemes, etc.

—I sobretot —va dir Saïm—, fins i tot suposant que només es tracti de coincidències, si tot això només és una broma de mal gust que em fa Déu mitjançant aquest article, hauria hagut de ser cec per no adonar-me d'aquells jocs de mots, aquelles combinacions de lletres que els beктаixís havien heretat dels hurufís, i que es troben indefectiblement en les publicacions d'aquestes faccions...

En el silenci de la nit, trencat només per les xiuletades dels serenos en barris llunyans, Saïm es va posar a llegir lentament, com si recités una pregària, alguns anagrames que havia trobat, i en va comparar els diversos significats.

En una hora encara més tardana, mentre Galip oscil·lava entre el son i la vigília, entre la imatge de Ruya i els records dels dies fel·liços, Saïm va abordar allò que anomenava «l'aspecte més important i més sorprenent de la qüestió»: no, els joves que s'afiliaven a aquella organització política ignoraven que s'havien convertit en beктаixís; no, tret de quatre o cinc persones, la gran majoria dels membres ignorava que aquell pla havia estat organitzat gràcies a un pacte secret, conclòs entre els dirigents de rang mitjà del partit i alguns xeics beктаixís albanesos; aquells joves de bona fe, disposats a qualsevol sacrifici, que, en afiliar-se a l'organització, canviaven completament de manera de viure i d'hàbits quotidians, eren incapaços d'imaginar-se que aquelles fotografies, fetes en el curs de desfilades, cerimònies, commemoracions o àpats comunitaris, els pares beктаixís que vivien a Albània les consideraven com les proves d'una prolongació del seu orde.

—De primer vaig creure que es tractava d'un espantós complot, d'un increïble secret; vaig pensar que aquells joves eren vergonyosament enganyats —va declarar Saïm—. Allò em va trasbalsar tant, que, per primera vegada des de feia quinze anys, vaig pensar a escriure i publicar un article, un article que exposés la meva descoberta amb tots els detalls, amb totes aquelles presumpcions concomitants; però de seguida vaig renunciar al projecte. —I, tot parant l'orella als gemecs d'un petrolier negre que travessava el Bòsfor sota la neu, que feien tremolar lleugerament

els vidres de la ciutat, va afegir:— Perquè havia comprès que, encara que es demostrés que la vida que vivim no és sinó el somni d'algú altre, allò no canviaria res de res.

Després Saïm va contar la història de la tribu dels zeribans, de l'est d'Anatòlia, instal·lats a la falda d'una muntanya deserta, «per on no passava mai cap caravana, que cap ocell no sobrevolava mai», que havien passat dos-cents anys fent els preparatius d'un viatge que havia de portar-los al mont Kaf. Que aquella idea d'arribar al mont Kaf —cosa que no durien mai a terme— hagués sorgit de la lectura d'algun llibre màgic sobre la interpretació d'uns somnis de tres-cents anys enrere o que l'ajornament constant de la partida hagués estat conseqüència d'un acord conclòs entre el poder otomà i els xeics de la tribu, que se'n transmetien el secret d'una generació a l'altra, no canviava gens la història. I explicar als joves reclutes que omplen els cinemes el diumenge a la tarda, a les viles d'Anatòlia, que el sacerdot cruel i caragirat que, a la pantalla, es disposa a fer beure vi emmetzinat al valent guerrer turc és, en realitat, un actor sense pretensions i un bon musulmà, serviria de res, a més d'estroncar-los la còlera, que és l'únic plaer que tenen? Una mica abans de l'alba, mentre Galip dormisquejava sobre el sofà, Saïm va afirmar que molt probablement a Albània, en un hotel blanc d'estil colonial construït a començament de segle, en un gran saló buit com els que veiem en somnis, on els rebien uns alts dignataris del partit, els vells pares beктаixís contemplaven amb els ulls plens de llàgrimes les fotografies que els mostraven d'aquells joves turcs, ignorant que en aquelles cerimònies no se celebrava pas el ritual secret del seu orde, sinó que es discutien amb entusiasme solucions marxistes-leninistes. El fet que els alquimistes ignoressin que no arribarien mai a trobar la pedra filosofal, que buscaven des de feia segles, no els feia pas desgraciats, ja que era la raó mateixa de la seva existència. Per més que l'il·lusionista d'avui dia previngui l'espectador que allò que fa només és un truc, l'espectador que segueix els seus gestos amb passió és feliç perquè pot creure, ni que tan sols sigui un instant, que assisteix a un sortilegi i no pas a una superxeria. Són molts els joves que s'enamoren per una paraula, una història sentida, un llibre llegit en comú, en un cert moment de la seva vida, i, enduts per l'emoció, s'afanyen a casar-se amb l'objecte de

la seva passió; i tanmateix, viuen feliços la resta dels seus dies, sense adonar-se mai que el seu amor va tenir l'origen en una il·lusió. Saber que en el fons l'escriptura —totes les escriptures— tracta únicament sobre un somni i no pas sobre la vida no canvia res, va declarar Saïm mentre fullejava el diari que el porter havia passat per sota la porta, mentre la seva dona recollia les revistes amuntegades sobre la taula, per parar-la per a l'esmorzar.